

بررسی نخستین نمایش نامه‌های ایرانی (فارسی و آذری)

بر بستر تحولات سیاسی اجتماعی تبریز در دوره‌ی قاجار

طلایه رویایی

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲ / ۶ / ۵ | تاریخ پذیرش نهایی: ۹۳ / ۵ / ۱۹

**نویسنده مسؤل

بررسی نخستین نمایش نامه‌های ایرانی (فارسی و آذری)

بر بستر تحولات سیاسی اجتماعی تبریز در دوره قاجار

عضو هیأت علمی پژوهشگاه میراث فرهنگی

طلایه رویایی

چکیده

تبریز در اواخر دوران قاجار به‌ویژه دوران مشروطه و پس از آن کانون نواندیشی و تحول در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. از قیام بزرگانی چون ستارخان و باقرخان تا مبارزات استقلال‌طلبانه و آزادی‌خواهانه‌ی شیخ‌محمدخیا‌بانی در کنار تمام کسانی که به‌نوعی پیشرو و مبدع اندیشه‌های نوین ترقی‌خواهانه در زمینه اخلاقی و اجتماعی هستند، کسانی چون طالبوف تبریزی و...

در این میان افرادی چون آخوندزاده و میرزاآقا تبریزی اندیشه‌های اصلاح‌جویانه خود را در قالب نخستین نمایشنامه‌های ایرانی به رشته‌ی تحریر درمی‌آورند. نخستین نمایشنامه‌های مکتوب ایرانی در قالب یک نوع ادبی نوین در ایران توسط آخوندزاده و به زبان آذری نگاشته می‌شود. آخوندزاده چه در مقام نخستین نمایشنامه‌نویس و چه در مقام یک مصلح اجتماعی هواداران و تأثیرپذیران بسیاری داشت. از جمله میرزاآقا تبریزی که علاوه بر آنکه رسالاتی در باب اخلاق و تربیت می‌نویسد، دست به نگارش نمایشنامه نیز می‌زند. البته او نیز در زمینه نمایشنامه‌نویسی جزو نخستین‌های تبریز است. زیرا نخستین نمایشنامه‌ها را به زبان فارسی می‌نویسد. باید اضافه کرد که با وجود آن که بسیار متأثر از آخوندزاده است اما نمایشنامه‌هایش در سبک و سیاق و شخصیت‌پردازی با نمایشنامه‌های آخوندزاده تفاوت‌هایی دارد. این مقاله ضمن بررسی اجمالی اندیشه‌ها و آثار این دو آغازگر نمایشنامه‌نویسی ایرانی در تبریز، یکی از مهم‌ترین کانون‌های شکل‌گیری و رشد‌تأثیر به شکل امروزی آن، به بررسی ویژگی‌ها و نوآوری‌های آثار این دو نخستین نمایشنامه‌نویسان ایرانی دوره قاجار و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنان می‌پردازد و در پایان به این نتیجه دست می‌یابد که نمایشنامه و شکل خاص آرایه آن ساختار غالب و آرمانی برای شرایط سیاسی و اجتماعی آن دوران به‌شمار می‌رفته و از این رو این نویسندگان در شمار زمینه‌سازان اصلی انقلاب مشروطه شناخته شده‌اند. در نهایت مقاله مشخصه‌هایی را جست‌وجو می‌کند که فرم و شکل خاص نمایشنامه در ایران موجد آن مشخصه‌ها در ادبیات می‌شود: از جمله ساده‌نویسی، واقع‌گرایی (رئالیسم)؛ شخصیت‌پردازی و متعاقب آن منطق مکالمه و چندصدایی ادبی.

واژگان کلیدی: آخوندزاده، میرزاآقا تبریزی، نمایشنامه، تبریز، ادبیات مشروطه